

СУХОДУБ Тетяна,

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії науки та культурології Центру гуманітарної освіти НАН

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ТА ПЕРСОНАЛЬНЕ У КОНТЕКСТІ ДИСКУРСУ СОЦІАЛЬНОГО

Феномен «соціального» як особливого порядку реальності потребує постійної аналітичної уваги, адже торкається того буттєвого виміру, що постійно трансформується, змінюючись як інституційно, так і на рівні міжіндивідуальних стосунків, суспільних взаємовідносин, ідейних підстав духовного життя суспільства, отже і зміни певних цінностей, ідеологем, ідеалів, навіть соціальних міфів та утопій. Зважаючи ж на те, що етимологія латинського терміну «соціальне» несе у своєму логічному змісті значення не тільки «суспільного», але й «спільного», «сумісного», а це, у свою чергу, є підставою комунікативного виміру соціокультурного буття – проблеми, що набуває все більшої актуальності у сучасному світі, є сенс зацентрувати на цьому дослідницьку увагу. У минулих публікаціях [див., н-д: 1] вже підкреслювалась доцільність розуміти феномен комунікації не стільки як мережу інформаційних каналів, систему дії штучного інтелекту, його впливу на стосунки між людьми (що самé по собі складає безумовно надто актуальну проблему сьогодення), але і у соціокультурному вимірі, зважаючи на підстави та умови особистісних взаємин, взаємовпливів, громадських взаємодій, питань взаємообумовленості діяльності соціальних суб'єктів у життєвому світі та культурному поступі суспільств. Ось у такому аспекті ставиться завдання привернути увагу до напрацювань й інших науковців, що міркують стосовно сфери соціального у парадигмі комунікативної філософської раціональності.

Є сенс передусім зазначити, що, на наш погляд, соціальне як комунікативне в означеному вимірі можливе як феномен життєвого світу людини лише за умови зважання на персональне, турбота стосовно якого набуватиме засадничої підстави буття суспільства.

Тобто, йдеться про те, що існують різні варіанти (моделі) вибудовування соціальної реальності, які у той чи інший спосіб упорядковують життя людини серед інших, зокрема, сприяють порозумінню між індивідами, досягненню між ними як членами певної громади злагоди, отже і консенсусних вирішень загальних проблем чи, навпаки, не сприяють. Так, може бути суто інституційна орієнтація у побудові соціуму, коли формуватиметься певна управлінська ієрархія, владні, загалом політичні, структури та інституції, а ось врахування людини як суб'єкта не тільки громадсько-політичного процесу, але й духовно-культурного, не відбуватиметься у належній мірі. На противагу означеному, концептуальні підходи стосовно розуміння соціального як комунікативного виходять з того, що суспільне буття поза врахування підстав для розвитку персональної реальності, є таким, що не сприяє гуманному поступу та загалом розв'язанню питань соціокультурного облаштування спільного для людей «життєвого світу». Отже, йдеться про те, що хоча персональна реальність і не співпадає з соціальною, але і поза неї соціальне як комунікативне не існує. У певному контексті на означену закономірність зважає, зокрема, Г. Плесснер, пояснюючи ідею «екс-центричності» як особливого положення людини у світі, завдяки чому вона здатна не тільки виходити за межі свого середовища, але й оцінювати свою позицію, відносини, дії, стосунки зі спільнотою тощо нібито ззовні. Це, по суті, закладає основу критичної оцінки людиною самої себе та своєї діяльності, відповідно, й перегляду стосунків зі світом іншого та інших. Таке розуміння персональної реальності розширює, на наш погляд, зміст її «комунікативної» (якщо можна так у даному випадку виразитися) складової, що безумовно сприяє утвердженню у соціально-філософському дискурсі позиції щодо співіснування та взаємовпливу соціального та персонального як взаємозалежних буттєвих вимірів. З такого тлумачення означених категорій виходить, як можна зрозуміти, і сучасний науковець, коли пропонує розглядати феномен соціуму як «множину людських індивідів, упорядкованих як єдине» (К. Пігров). І йдеться тут про таке «єдине», яке, звісно, не є для усіх «однаковим», суцільним,

підпорядковуючим усіх і кожного за «однією» мірою, отже таким, що не розрізняє особливого. Таке соціально «єдине» мислиться на підставі категорії «одиничного» як персонального і окремишнього, тому «єдність» забезпечується спілкуванням, стосунками між собою різних, отже і особливих. Звідси, такий підхід демонструє модель творення соціальної реальності, яка орієнтована не на ієрархічну, інституційно закріплену, систему суспільних відносин, а, по суті, на «соціальний інститут» культури, який мав би за мету упорядкування стосунків між особами на підставі діалогу, тим самим і забезпечення підстав свобідного існування множини індивідуальних буттів, що живляться ціннісними пріоритетами конкретних особистостей.

Постановка питання стосовно соціального як комунікативного зачіпає різні дисциплінарні напрямки - філософсько-антропологічний, етичний, аналітико-лінгвістичний, соціологічний та ін., але завжди у центрі уваги буде питання розуміння комунікації. Переважно термін «комунікація» в означеному контексті розглядається як діяльність, яка здатна обумовлювати процес пізнання, розуміння та порозуміння на підставі обговорення проблемних ситуацій сумісного буття (якщо зважити на тему, яка розглядається), що зумовлює, у свою чергу, вибір смислів спільного (соціального) існування та, відповідно, доцільності певних соціальних дій. Невипадково фактично одночасно, з 10-х–20-х рр. ХХ ст., відбувається у філософському процесі становлення типу комунікативної раціональності і актуалізується проблематика розуміння мови, аналіз різного роду пропозицій, їх структури, ролі у науковому пізнанні, специфіки мовленнєвих дискурсів тощо. Одним з перших, хто піднімав проблему співвідношення соціального і комунікативного, був М. Вебер, який обстоював розуміння комунікації як форми, що проявляється у соціальних діях людини. У цьому відношенні слушною сприймається і заувага Н. Лумана стосовно того, що у філософському дискурсі спостерігається зближення понять «соціальність» і «комунікативність», причиною чого є та обставина, що будь-які сумісні соціальні дії вже представляють собою комунікацію. У

певному значенні підсумкові й слухні узагальнення стосовно розуміння комунікації робить Л. Ситниченко, стверджуючи, що «комунікація – універсальне надбання людства й універсальна реальність суспільного існування. Справжня комунікація існує для всіх без винятку. Жодна суспільна загальнозначуща справа неможлива поза її колективним – комунікативним, опосередкованим публічним обговоренням – визнанням, тобто поза легітимацією» [2, с. 7]. При цьому зрозуміло, що практика комунікативних стосунків є настільки складним процесом, що не можна не дослухатися і до перестороги, яку висловлює ще один сучасний науковець. Йдеться, зокрема, про те, що при визначенні соціальних смислів комунікації, доцільно ув'язувати проблему розуміння людьми один одного з пошуком когнітивних підстав комунікації і з «завданням розуміння Іншого як самого себе» [О. Шульга]. Таке розуміння один одного дійсно відповідає природньому прагненню людей до мирного співіснування, що підкреслює вчений, але важко не погодитись і з думкою, висловленою стосовно небезпек, які можуть виникати в актах соціальної комунікації, зокрема, у ситуаціях, коли належить зробити вибір, а він визначатися може й такими негідними чинниками як амбіції окремих учасників комунікативного дискурсу чи прихованими від загалу цілями, котрі не відповідають інтересам, дійсним намірам суб'єктів комунікативної спільноти тощо. З огляду на подібне, зрозуміло, що актуалізуються питання обґрунтування підстав соціального вибору, необхідності публічних, аргументованих, логічно вивіренних пояснень доцільності стосовно саме такого рішення та, відповідно, саме таких соціальних, значущих для загалу, дій. Укорінення у суспільному бутті людини таких підходів ще тільки має стати традицією.

Значний внесок у розуміння соціального як комунікативного здійснив К.-О. Апель. За словами Ж. Рюс, він відкриває «сучасні дебати про етику мовлення та комунікації і доводить, що всяка людська спільнота, яка вдається до аргументованої мови, повинна підкорятися певним етичним нормам» [3, с. 555]. Інакше кажучи, філософом була обґрунтована ідея, що у соціальних спільнотах діє

певна «інтерсуб'єктивна згода», яка набуває ознак категоричного імперативу. Саме такого роду повеління, яке йде не виключно від окремого індивіда, а від нього як соціалізованого суб'єкта, вплетеного у життя спільноти, отже здібного до переживань не тільки стосовно себе, але й загалу, його проблем – саме це спонукає, за означеною логікою, людину до мотиваційної дії за принципом обов'язку, тобто – «тобі належить», «ти повинен», «є зобов'язання» та т. п. Отже, за думкою Апеля, соціальні суб'єкти належать до одного «етичного універсуму» як певні його елементи. Усвідомлення цієї спільноти, буттєвого єднання одного з іншим у соціумі чи, можна сказати, у спільному універсумі зумовлює й чинники формування як загального інтересу певної спільноти, так і спільного урозуміння належного (для усіх і кожного). З цієї ситуації народжується і співпадаюча етична позиція, отже і можливість досягнення спільнотою, що знаходиться у стані комунікативного спілкування, консенсусного рішення. По суті, йдеться про діалогову комунікацію, у якій формується, у соціальний спосіб проявляється і закріплюється як норма дії те, що має значення для усіх. У цьому контексті слід звернути увагу і на виділення К.-О. Апелем раціональності «консенсуально-комунікативної» та «стратегічної», які він оцінює таким чином: «обидві форми раціональності є формами *взаємодії* та – якщо хто хотів би так вживати це слово – *комунікації* між людьми як суб'єктами дій та вчинків» [4, с. 65]. «Стратегічна раціональність» (яка застосовує модель кооперації у взаєминах між людьми) та є такою, що переважно орієнтована на політичні та господарчі дії, несе у собі здебільше елементи «інструментально-технічної» раціональності, отже, і не може слугувати самостійним, достатнім етичним підґрунтям. На думку філософа, «...про *етичну* модель згоди можна говорити лише тоді, коли її нормативні умови є критерієм можливості залучення *до консенсусу всіх її учасників, а не тільки тих, які конфліктують*. І лише в тому разі, коли ми обговорюємо розв'язання проблем згідно з принципом *загального* примирення, можна говорити про згоду в *значенні консенсуально-комунікативної* чи *етичної* раціональності» [4, с. 66].

Отже, поза персональності як виміру передусім духовно-культурного буття будь-яке суспільство не може розраховувати на свій гуманний поступ, чинником чого виступає саме персона (особистість), адже тільки вона може вільно діяти у раціональний спосіб, орієнтуватися не тільки на власне свої інтереси, але брати до уваги цінності інших, суспільства загалом. Ось чому, саме персональність слугує висхідним принципом розуміння соціального як комунікативного.

Список використаних джерел:

1. Суходуб Т. Д. Індивідуальне та соціальне як дискусійна проблема. *Співвідношення соціального-індивідуального у сучасних комунікативних процесах [Текст]* : збірник наукових праць / за заг. ред. Л. Г. Дротянко. Київ : НАУ, 2024. С. 105–108. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/63912> (дата звернення: 14.01.2025).
2. Ситниченко Л.А. Першоджерела комунікативної філософії. Київ : Либідь, 1996. 176 с.
3. Рюс Ж. Поступ сучасних ідей. Панорама новітньої науки / пер. з фр. В. Шовкун. Київ : ОСНОВИ, 1998. 669 с.
4. Апель К.-О. Проблема етичної раціональності. *Першоджерела комунікативної філософії* / за ред. Л.А.Ситниченка. Київ : Либідь, 1996. С. 60–67.

ТАБАКОВИЧ-ВАЦЕБА Вікторія,

кандидат медичних наук, Інститут геронтології ім. Д. Ф. Чеботарьова НАМНУ, магістрантка групи М-033-23-1-ФІ Факультету лінгвістики та соціальних комунікацій Державного університету «Київський авіаційний інститут», м. Київ

ПРОБЛЕМА РОЗУМІННЯ В КУЛЬТУРІ КОМУНІКАЦІЇ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Комунікація у будь-якій сфері буття соціуму передбачає необхідність однакового розуміння всіма учасниками сутності предмета, навколо якого здійснюється комунікативний процес, змісту висловлювань. Отже, важливою умовою успішної комунікації є застосування герменевтичних процедур тлумачення і розуміння. Як зазначає С. Кримський, розрізняють термін